

MODERN ROMAN ARAYIŐI ve KALPAZANLAR

Zümral ÖLMEZ

RÉSUMÉ

Dans cet article, nous avons tenté d'élaborer une recherche sur le roman moderne d'André Gide. Celui-ci voulant donner un livre qui ne ressemble à rien de ce qu'il a écrit réalise son projet avec la publication *des Faux-Monnayeurs*. *L'originalité* de son "seul et premier roman" est de présenter un personnage romancier qui est en train d'écrire un roman intitulé *Les Faux-monnayeurs*. Cela lui permet de donner des indications sur la genèse de l'oeuvre et d'apporter du neuf dans la façon de raconter.

En vue de dégager les éléments neufs du récit et le renouvellement du roman, nous avons tenté d'analyser son aspect en insistant surtout sur sa structure, sa temporalité, son espace et la présentation des personnages.

A la fin de cette étude, nous avons observé des descriptions réduites à quelques éléments significatifs, une chronologie sans durée de voix sans visage, des dénouements ouverts qui suggèrent une possibilité de continuation, le jeu parodique avec des sous-genres romanesques, l'enchevêtrement de diverses intrigues et la multiplication des personnages: tout cela signale la nouveauté du roman gidien.

XX.yuzyihın başında birçok yazar "Sanatlarının sorunlarıyla ilgilenir ve yazdıkları romanlarda o sorunları tartışmaktan hoşlanırdı." Bu, bir çeşit eleştiri yöntemi olup XX.yuzyılın yeniliklerindedir. Söz konusu romanlarda kahraman roman yazarıdır. belirtilen eleştiri yöntemini ilk uygulayanlardan biri de Çağdas Fransız edebiyatının en önemli yazarları arasında yer alan ve birçok edebiyat adamına önderlik etmiş olan André

Öğr.Gör.Dr.Zümral ÖLMEZ
Ankara Üni.Dil ve Tarih-Cografya Fak.
Fransız Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

¹ Michel Raimond, *La Crise du Roman*, José Corti, 1997 P.243.

Gide&dir. KALPAZANLAR'dan önce yayımladığı *DARKAPI* (1909), *KIR SENFONİSİ* (1919) adlı eserlerini anlatı, *VATIKAN ZİNDANLARI* (1914), *PALUDES 1895*, *İYİ ZİRCİRLENMEMİŞ PROMETHEUS* başlıklı eserlerini de "Sotie"² olarak nitelendiren A.Gide alışlagelmiş roman türünü benimsememektedir. 1926 yılında yayımladığı, diğer eserlerinden teknik ve kapsam açısından farklı *KALPAZANLAR* adlı kitabının "İlk romanı"¹ olduğunu vurgularken bu eseriyle "Bach'ın füg sanatıyla müzikte gerçekleştirdiğini, edebiyatta gerçekleştirmeyi amaçladığını" söylemiştir. Romanında günlük hayattan sahneler ve olayların ilerleyişi arasında sanatı hakkında eleştiriler bulunmaktadır. Bu yüzden Jean-Paul Sartre Nathalie Sarraute'un *Portrait d'un Inconnu* adlı eserinin önsözünde *KALPAZANLAR* "Karşı Roman"³ (anti-Roman) olduğunu ifade etmektedir, çünkü eleştirmene göre roman olması için, bir "olay örgüsü-Intrigue"nin bulunması ve tutkularıyla yönlendirilen veya çıkarları doğrultusunda hareket eden kişilerin eserde yer alması, gerçeğe uygunluk kuralına uyulması gerekirdi. Bu bakımdan *Madame Bovary*, *Le Pere Goriot*, *Anna Karenine* vb. gibi eserler roman türüne örnek teşkil etmektedirler. Oysa *KALPAZANLAR* farklıdır, "içerdiği olayların romanı olduğu kadar roman arayışının romanı"⁶ olarak da tanımlanabilir. Romanın tekniğinin yenilemesinde *KALPAZANLAR'ın* katkısı inkâr edilemez. Romanın 1.kısımında zamanla ilgili birçok gösterge bulunur. Aylar, günler, saatler belirtilmiştir, zaman bildiren kelimeler vardır. Olay yaz başında, bakalorya sınavından üç hafta önce bir çarşamba günü öğleden sonra saat 4.00'de başlar aynı yılın kasımında sona erer. Edouard'ın günlüğü önceki yılın 15 ekimine kadar geçmişe ait bilgi içermektedir. Belirtilen tarihten önceki dönemle ilgili pek az bilgi olup bunlar da objektif bilgilerdir. Geçmişte geleceği yönlendirebilecek özelemler veya sübjektif anılar bulunmamaktadır. Gelecek hep soyuttur. Hemen hemen kişilerin hiçbirinin romanın sonunda hikâyesi yoktur. Bir kısmı ölür, bir kısmı da istikrarlı bir hayata kavuşur. Sadece "yarın akşam görüşüyoruz; Profitendieu, Molinier, Pauline ve iki çocuğu ile birlikte beni de akşam yemeğine çağırdı. Caloub'u çok merak ediyorum" diyen Edouard'ın ve romanın son cümlesi geleceği çağrıştırmakta, eserde geçen benzer olayların tekrarlanabileceği izlenimini vermektedir, roman bitmemiştir.

² Sotie: Gide'in eserlerinde belli bir olaya dayanmayan keyifli ve eğlenceli bir anlatı türüdür. Bu anlatı türünde Gide insan ve yaşam üzerindeki düşüncelerinin temel noktalarını sembolik biçimde ortaya koyar.

³ A.Gide, *Les Faux-Monnayeurs*, Gallimard 1997.

⁴ A.Gide, *KALPAZANLAR*, Çev.Tahsin YÜCEL, Can Yayınları, 1989, S. 193.

⁵ Nathalie Sarraute, *Portrait d'un Inconnu*, Preface de J.-Paul Sartre, Gallimard 1956 P.9.

⁶ A.Gide, *KALPAZANLAR*, S.8.

⁷ A.Gide *KALPAZANLAR*, S.396.

II.kısımda zaman bildiren az sayıda gösterge yer alır. II. kısmın 1.bölümü Bernard'ın Olivier'ye yazdığı mektupla başlar. Mektubun başında pazartesi, sonunda çarşamba günleri tarih olarak gösterilmiştir. Edouard'ın günlüğünde ise tarih yoktur, ancak "Aynı akşam"⁸ ifadesiyle başlar. Olivier'nin Bernard'a göndermiş olduğu mektubun başında veya sonunda tarihle ilgili herhangi bir kelime, işaret bulunmamaktadır. Belirli bir süre verilmemiştir. Okuyucu, olayın yaz mevsiminde geçtiğini anlar, çünkü, doğrudan doğruya araya girerek "kişilerimizin herbirini bir yere dağıtan yaz mevsiminden yararlanalım da rahat rahat inceleyelim onları" diyen anlatıcı bunun altını çizmektedir.

III.kısım Edouard'ın günlüğü ile başlar ve Edouard'ın günlüğü ile sona erer. başlangıçta 22 Eylül, 28 Eylül, 29 Eylül gibi belirli tarihler vardır, daha sonra tarih verilmez. Bu bölümde olay birkaç aylık süreye yayılmış gibidir.

Romanda gerçek hayatla ilgili tek tarih bulunur. Kişilerin tutarsızlıkları üzerinde konuşan Edouard "Kendisine sunduğum 'Montrachet 1904, kadehini geri çeviren X'i düşünüyorum: ben yalnız Bordeaux Şarabını severim diyordu. Aynı şarabı Bordeaux diye yutturduğumuz zaman, Montrachet'ye pek beğenmişti"¹¹ diyerek X'in tutarsız davranışını örnek olarak göstermektedir. Örnekte verilen tarihin hikâyeyle hiçbir bağı yoktur, ancak olayın 1904'ten sonra geçtiğini vurgulamaktadır.

KALPAZANLAR 'da tarihle ilgili birçok işaret bulunmaktadır; bunlardan biri altın paranın piyasaya sürülmesi olup olayın 1914'ten önce cereyan ettiğini, kanıtlamaktadır, çünkü 1.Dünya Savaşı sırasında yani 1914 yılında altın paranın piyasaya sürülmesi eylemine son verilmiştir.

Diğer olaylara gelince: I.kısımın 1.bölümünde Luxembourg Bahçesi sahnesi tasvir edilirken "Bunlardan birinin bir kanapeye oturmuş 'L'Action Française"¹² okuduğu anlatılmaktadır. "L'Action Française" günlük bir gazete olup 1908'de kurulmuştur. Aynı sahnede "bir üçüncüsünün alaylı bir sesle-sence pek mi eğlenceli bu Maurras'ın yazıları diye"¹³ sorduğu anlaşılmaktadır. Maurras'ın 1868-1952 yılları arasında yaşadığı ve "L'Action Française" gazetesinin başlıca yazarlarından biri olduğu bilinir.

⁸ a.g.e, S.196.

⁹ a.g.e, S.224.

¹⁰ Montrachet 1904:Bourgogne şarabı, 1904 yılı iyi bir yıl.

¹¹ Gide, *KALPAZANLAR*, S.339.

¹² a.g.e, S.12.

¹³ a.y.

Olivier ile Bernard Maurice Barres'in Fransız Akademisine seçilip seçilemeyeceği üzerinde konuşurlar. Yazar ve Politikacı Maurice Barres 1906 yılında Paris milletvekili olarak seçilmiş ve aynı yıl Fransız Akademisine girmiştir.

KALPAZANLAR'da Lilian Griffith'in sözünü ettiği Bourgogne Deniz kazası 4 Temmuz 1898'te meydana gelmiş gerçek bir olaydır. Hem Vincent'in çalışmalarını sürdürebilmesi hem de birlikte güzel bir tatil geçirebilmeleri için Monaco'yu tercih ettiğini söyleyen Lilian Griffith sebebini şöyle açıklar: "Çünkü Prensi tanırım, deniz gezintisine çıkarabilir bizi, enstitüsünde çalışabilirsin"¹⁴ Metinde belirtilen enstitü LTnstitut Oceanographique de Monaco-Denizbilim Enstitüsü olup 1906 yılında kurulmuştur. Öte yandan *KALPAZANLAR* başlıklı romanın temel konusu kalp para davası 1906 yılında, bir lise öğrencisinin intiharı da 1909 yılında gerçekleşmiştir.

Andre Gide kurgusal kişilerin arasına gerçek bir kişiyi yerleştirir. Söz konusu kişi 1873-1907 yılları arasında yaşayan Alfred Jarry'dir. Argonautes şöleninde Sarah, Jarry'i göstererek Passavant'a "-Kim bu soytarı diye sorar. Passavant -Alfred Jarry *Kral Ubu'nun* yazarı. Oyunu ıslıklandığı için Argonautes'lar dahillik veriyorlar kendisine"¹⁵ diye cevap verir.

Alfred Jarry şöleninde elinde kadehiyle topluluktan topluluğa dolaşmaktadır. Bercaill'in arkasından geçerken Bercaill'i öldüreceğini söyler ve cebinden tabancasını çıkarır nişan alır.

İşte, cebinde tabancası, elinde kadehiyle dolaşan romandaki alaycı Jarry'nin bütün bu özellikleri gerçek hayattaki Jarry'nin özelliklerini yansıtmaktadır.

Armand, Olivier'ye "La Jaconde'un bir kopyasını"¹⁶ çıkaracakları derginin ilk sayısının başına koyacaklarını ama ona "bir çift bıyık taktıklarını"¹⁷ söyler. Bununla da Marcel Duchamp'ın *La Jaconde à Moustache* -Bıyıklı La Jaconde'una gönderme yapmaktadır, eser 1919 tarihlidir. Bu, Dada tarafından alınarak Mart 1920'de derginin kapağında kullanılmıştır. Madam Sophroniska küçük Boris'i "Yepyeni bir yöntemle tedavi eder . Bu yöntem savaş sonrası yıllara göndermedir. A.Gide 1921 yılında Polonyalı Psikanalist Eugenia Sokolnicka ile tanışır. Adı geçen Psikanalist Paris'teki edebî çevrede Psikanalizin ilkelerini yaymaya

¹⁴ a.g.e, S.150.

¹⁵ a.g.e, S.298.

¹⁶ a.y.

¹⁷ a.y.

¹⁸ A.Gide, *KALPAZANLAR*, S. 198.

çalışmaktadır. Madam Sophroniska'nın sözünü ettiği tedavi yöntemi du budur.

Görüldüğü üzere, yukarıda ortaya koyduğumuz örneklerde, tarihsel gerçekler göz önünde bulundurularak kesin bir sonuca varılamamaktadır, çünkü olayların tarihleri birbirleriyle bağlantılı değildir, karmaşıktır. Bununla da A.Gide'in romanın, gerçeğin taklidi olmadığını vurgulamaya çalıştığı anlaşılmaktadır.

Kronolojik akış, süre izlenimini ortadan kaldıracak kadar parçalanmıştır. Aynı zaman dilimi, birçok defa değişik kişilerin bakış açılarına göre anlatılmıştır. Geriye dönüş tekniği de hikâyenin devamlılığını bozar. Üç kesimlik bir roman olan *KALPAZANLAR'ın* 43 bölüme ayrılması da bu izlenimi kuwetlendirir. A. Gide'e göre "her yeni bölüm yeni bir sorunu ortaya koymalı, bir açılış bir yön, bir atılım olmalı" . Her bölüm dinlenme, ara verme, bir bakış açısını, bir kişinin etrafında odaklaşma olan ayrı bir üniteyi meydana getirir. Üniteler arasında ancak biçimsel bağ olabilir. A.Gide bununla, hikâyedeki kopukluğu, bir başka deyişle zamanda devamlılığın olmadığını ortaya koyar, temelsiz nedensiz, akla yatkın bir sebebi olmayan eylemlerin mümkün olabileceğini göstermeye çalışır.

Üç kısımdan meydana gelen *KALPAZANLAR'ın* I. ve III.kısımlarının başında Paris II.kısımın başında da Saas-Fee mekân olarak verilmekte, bu da gidiş-dönüş eylemini göstermektedir.

Romanda yolculuk büyük bir yer tutar, paris'te ve Saas-Fee'de önemli olaylar cereyan eder. Diğer mekânlardan ise, kişilerin anlattığı hikâyelerde, mektuplarda, Edouard'ın günlüğünde söz edilmektedir.

Kişilerin çoğu Paris'lidir. Oturdıkları semtler veya sık sık gittikleri mekânlar onları karakterize etmeye katkıda bulunur. Nehrin sol yakası aydınların düşünce adamlarının Paris'i özellikle 5.6 veya 7.bölge A.Gide'in çocukluğunun geçtiği Luxembourg Bahçesi civarındır. Yazar; romanında 6.bölgeye aydın burjuvayı ve yayımcıları, 7. bölgeye ise daha soylu kişileri yerleştirir. Quartier-Latin çalışma eğlence yeridir, kişiler sık sık gitmektedirler. Nadiren de olsa nehrin sağ yakasına, Saint-Lazarre garına gidilir. Sadece Edouard kenar bölgede olan Passy'de oturmaktadır. Bu da Edouard'ın romanındaki özel durumuna uygundur. Aile sistemi dışında yaşamaktadır.

I.kısımda bazı kişilerin ailelerinden uzaklaşma, geçmişiyile bağları koparma arzusunda oldukları anlaşılmaktadır: Bernard ailesini terkeder. Vincent sevgilisi Laura ile bozuşur, Olivier ilk defa ailesinden ayrı, uzakta

¹⁹ A.Gide, *Journal des Faux-Monnayeurs, 1889-1939*, Gallimard, "Pleiade" 1951, pp.81-82.

bir yere tatile gider. Bu gidiş, terkediş, yeni bir hayat tecrübesinin yeni bir ilişki denemesinin başlangıcıdır. İsviçre'ye birlikte giden Laura, Edouard ile Bernard'ın ilişkileri, Monaco'ya doğru hareket eden Vincent ile Lady Griffith'in serüvenleri, Korsika'ya giden Robert de Passavant ile Qlivier'nin ilişkileri söz konusudur.

II.kısımın mekânı Saas-Fee'dir. Edouard, Bernard ile Laura'yı da yanına alır ve Boris'i bulmak için Saas-Fee'ye gider. Diğerleri, yaz mevsimi olduğu için oraya buraya dağılmışlardır. Okuyucu onlar hakkında pek az şey öğrenir.

KALPAZANLAR başlıklı romanda mekân tasvirleri az bilgiyle sınırlıdır. Mekânın somut görünümü yazarı ilgilendirmez. Oysa A.Gide *Dünya Nimetleri* adlı eserinde kurduğu evrenin görkemine hayrandır. *KALPAZANLAR*'da Saas-Fee'nin görünümünün "declamatoire-fazla cafaflı"²⁰ ve Porto körfezinin "admirable-çok güzel"²¹ olduğu söylenir. bütün bunlar duygu ifadesidir, manzara tasviri söz konusu değildir. Öte yandan, dekor metnin içinde "mythique-efsanevi" bir anlam ifade eden birkaç kelimeye-isme indirgenmiştir. Anlam genel değildir, başka bir deyişle dış evrende benimsenmemiştir. *KALPAZANLAR*'da kaçış yerleri kıta veya ülke isimleriyle belirtilmiştir. Afrika ortadan kaybolma, yok olma kıtasıdır. Alexandre Vedel, Vincent ve LiLian Griffith Afrika'ya giderler. Bir süre sonra LiLian Casamance ırmağında boğulur. Alexandre kardeşi Armand'a gönderdiği mektubunda Vincent'ı "garip" hatta "deli" olarak nitelendirmekte "yanında bir kadın varmış,...) kayıkları devrilmiş, kadın boğulmuş(...)"²² diye yazmakta ve mektup, "arkadaşımın boğulmayı kolaylaştırdığını öğrenirsem, hiç şaşmam"²³ cümlesiyle devam etmektedir.

Anlaşıldığı gibi, Alexandre, Vincent'in katil zanlısı olduğunu vurgulamaktadır. Oysa annesi ve babası Vincent'in Amerika'ya gittiğini sanmaktadır. Amerika, romanda Lady Griffith'nin ülkesi olup hür ve katı insanların yaşadığı yer olarak tanımlanmaktadır. servet edinmek için giden Alexandre Vedel de Afrika'dadır, ülkesine dönmemiştir.

Her türlü sıkıntıdan uzaklaşmak, başını dinlemek isteyenlerin sığındıkları ülke İngiltere'dir. Bernard'a göre İngiltere büyük romantik başkaldırının gerçek temsilcisi Byron'un, Hamlet'in yazarı Shakespeare'in ülkesidir. Sarah Vedel için âdetlerin, törelerin tutsaklığından kurtulma ve kadın haklarını elde etme mücadelesinin ülkesidir. Bernard'ın beklenmedik

²⁰ A.Gide, *KALPAZANLAR*, S. 174.

²¹ a.g.e, S.216.

²² a.g.e, S.379.

²³ a.y.

gidişine çok üzülen Sarah hemen İngiltere'ye dönmeye karar verdi, çünkü "ne de olsa özgürdü ve nasıl isterse öyle yaşayacağını ileri sürüyordu" . Laura'nın başkasıyla evlenmesinden sonra, üzüntüsünü hafifletmek için İngiltere'ye giden Edouard'a göre bir kaçış ülkesi olur. Anlatıcının, Edouard'ın "İngiltere'de hazlardan çok uzak kaldığını"²⁵ açıklaması ile de bir köşeye çekilme, dünya işlerinden el çekme yeri olduğu anlaşılır.

Oğlunu kötü arkadaşlarından uzaklaştırmak amacıyla Pauline Molinier Georges'un eğitimini İngiltere'de sürdürmesini ister.

KALPAZANLAR'da Saas-Fee, Monaco, Vizzavone tatil mekânları olarak verilmiştir. A.Gide için sertliğin, çekilmezliğin, Protestan mezhebinin sembolü olan "cafcaflı" İsviçre ile tembellik ve zevk ülkesi Korsika tezat teşkil etmektedir. Daha önce de belirttiğimiz gibi, eserde Edouard İsviçre'de Passavant Korsika'da tatil geçirmektedirler. Adı geçen bu iki kişinin "karşıtlığının arkasında Cenevre'li Rousseau ile yüksek sosyetenin sözcüsü Voltaire bulunmaktadır."²⁶

Mekânlar arasındaki karşıtlık III.kısımda da gözlemlenmektedir. Olayların büyük bir kısmının Paris'te burjuva ve soylular semtlerinde, özellikle Luxembourg Bahçesinde ve civarında geçtiği görülmektedir. Bakalorya sınavında başarılı olduğunu öğrenen Bernard Luxembourg Bahçesine gider ve orada "bir meleğin kendisine doğru yaklaştığını gördü(...) sonra melek yoksul mahallere götürdü. Bernard'ı. Bernard bu mahallerin acı yoksulluğunu aklından bile geçirmezdi eskiden. Hastalığın fuhuşun, utancın, suçun ve açlığın çöreklenmiş olduğu bu pis evlerin arasında uzun uzun dolaşırlar"²⁷

Görüldüğü üzere, Bernard'in mekle birlikte gittiği yoksul mahallelerin ismi eserde verilmemektedir. Bu da gerçek dünyanın dışında, bilinmeyen bir evrenin iğrençliğini, sefaletini gösteren isimsiz bir bölgenin olduğunu ve birçok varlıklı kişinin bunlardan haberi olmadığını vurgulamaktadır. Böylece XX.yüzyılın başında genç bir burjuva tarafından bilinen evrenin dışana çıkılmış olur, görünüm anlaşılmaz, karanlık ve ürkütücüdür ve romandaki olayların büyük bir bölümünün geçtiği nehrin sol yakasında bulunan semtlerle tezat teşkil etmektedir.

Mekân tasvirlerinde olduğu gibi, kişilerin tasvirleri de anlamlı birkaç öğeye indirgenmiştir. Kişilerin genel görünümü, saç rengi, göz rengi,

²⁴ A.Gide, *KALPAZANLAR*, S.357.

²⁵ a.g.e, S.74.

²⁶ A.Goulet, *Andre Gide Les Faux-Monnayeurs Mode d'Emploi*, CDU et SEDES 1991. P.210.

²⁷ A.Gide, *KALPAZANLAR*, S.350.

giysileri hakkında hemen hemen hiç bilgi verilmez, ancak önemli roller üstlenmeyen kişiler biraz daha ayrıntılı bir şekilde tasvir edilirler. Tasvir öğeleri metnin içine dağıtılmıştır, bazen konuşma arasında verilir, hikâyenin akışına uyar. *KALPAZANLAR*'ın I.kısımında Yargıç Profitendieu ile meslektaşı Mösyö Molinier'yi takdim eden anlatıcı hem ikisi arasında geçen konuşmayı vermekte, olayı anlatmakta, hem de söz konusu kişilerin birbirine bağlı, karşılaştırmalı tasvirini yapmaktadır: "Oscar Molinier elinden geldiği kadar sıklaştırıyordu adımlarını, Profitendieu'ye ayak uydurabilmek için çaba harcıyordu ama ondan çok daha kısaydı, uyluğu da onunki kadar gelişmemişti, üstelik, yüreğinin üzerinde oldukça kalın bir yağ tabakası vardı; çabucak soluğu kesiliyordu. Profitendieu elli beş yaşında halâ dinçti, tığ gibiydi. Canlı bir yürüyüşü vardı (...)meslektaşı kendinden daha yaşlıydı, meslekte daha çok ilerlemişti"²⁸

Lady Griffith'nin konuşma arasında Passavant'ı alaylı bir şekilde "tepeniz açılmaya başlıyor dostum. Dikkat edin! Topu topu otuz yaşındasınız daha. Dazlaklık hiç mi hiç yakışmayacak. Yaşamı fazla ciddiye alıyorsunuz"²⁹ diyerek uyarması ile Passavant'ın yaşını ve saçının dökülmeye başladığını öğreniriz.

Bazen de önemli kişilerin iç durumunu daha iyi belirtmek için, dış görünüşlerini tasvir eden öğeler verilir. Bunu birkaç örnekle açıklayalım: "Fıstık yeşili bir cebellaya bürünmüş"³⁰ olan sevgilisini hayranlıkla seyreden Lady Griffith "Doğu işi sandıktan patlıcan rengi iki geniş atkı çıkarır en koyusunu Vincent'in beline ötekini de başına sarar"³¹ kendisi de gümüş rengi yaldızla işlenmiş al bir pijama giymiştir. "Benim düşüncelerim giysimin rengindedir."³² diyen Lady Griffith yaldızlı giysileri, canlı renkleri tercih etmesinin nedenini ortaya koyar. Teyzesi öldüğü zaman, annesinin ona karalar giydirdiğini, sırf bu yüzden hiç görmediği yaşlı teyzesinin ölümüne son derece üzüldüğünü de anlatan söz konusu kişi,³³ renklerin, giysilerin insan ruhunu etkilediğini, iç durumunu yansıttığını vurgulamış olur.

La Perouse çiftini ziyarete giden Edouard karşısında "başında sararmış ak takke olan"³⁴ yaşlı La Perouse'u görür. "Bir tür ak takke"³⁵

²⁸ A.Gide, *KALPAZANLAR*, S.16-17.

²⁹ a.g.e, S.51.

³⁰ a.g.e, S.67.

³¹ **a.y.**

³² a.y.

³³ A.Gide, *KALPAZANLAR*, S.67.

³⁴ a.g.e, S.120

³⁵ a.y.

olarak nitelendirdiği nesnenin Madam de La Perouse'un çorabı olduğunu anlar "Çorabın bağlanmış ayağı yanağının üzerinde bir ak takke püskülü gibi sallanmaktadır"³⁶. Daha sonra yaşlı adam üzerine "düğmeleri, kopmuş, kolları delinmiş, ince bir alpaga ceket"³⁷ geçirir. Edouard La Perouse'un ceketini tasvir ederek "öylesine eskimiş ti ki, bir yoksula vermeyi bile göze alamazdı insan"³⁸ demektedir ve La Perouse'un sefaletini anlatmaktadır. Mösyö de La Perouse çok yaşlıdır, son zamanlarda hafızasını da kaybetmeye başlamıştır, bunalım geçirmektedir. Giysilerinin eskiliği, bakımsızlığı, kişinin maddi sıkıntı içinde olduğunu gösterdiği gibi, ruhsal durumunu, hayata bakış açısını da yansıttığı sonucuna varabiliriz.

Bir başka örnek;

Edouard'ın Bernard'ı İsviçre'ye götürmesine üzülen Robert de Passavant ile birlikte Korsika'ya gitmeyi kabul eden Olivier, Bernard'a yazdığı mektupta Robert de Passavant hakkında herşeyi hoşgörülle anlatmaktadır. Robert, Olivier'den kılık kıyafetini değiştirmesini de istemekte ve Olivier "Benim zavallı giysiciklerimi pek çirkin buluyordu; (...)bir zaman kendisiyle birlikte yaşayacağıma göre, gerektiği gibi, yani onun hoşlandığı gibi giyindiğimi görmeyecek olursa, fazlasıyla acı çekeceğimi yineleyip duruyordu"³⁹ diyerek onun bu fikrini de hoşgörülle karşılamaktadır.

Bir müddet sonra Robert de Passavant ile birlikte Paris'e dönen Olivier "gücünü, gençliğini, güzelliğini duya duya yeni tıraş olmuş; duşunu almış, güzelce giyinmiş olarak"⁴⁰ sokağa çıkar ve Bernard'ı görmek için Sorbonne'a gider. Olivier'nin giyiminin güzelliği karşısında biraz gülümseyen Bernard ise halâ, evini terkettiği gün üzerinde bulunan giysi ile dolaşmaktadır. Bernard ile konuşmaları sırasında "Duygulu Olivier'nin eskiden bildiklerinden tümüyle farklı düşünceler ileri sürdüğü" gözlemlenir.

Sonuç olarak, bütün bu örneklerde de görüldüğü üzere, *KALPAZANLAR'da* kişilerin dış görünüşlerinin iç dünyalarını yansıttığını, Olivier'nin de giysilerindeki değişikliğin, düşüncelerindeki, ruhsal durumundaki değişikliklerin bir göstergesi olduğunu söyleyebiliriz.

Öte yandan, A.Gide'e göre "ya kişileri tasvir etmemeli, ama okuyucuyu, onları düşünmeye, hayalinde canlandırmaya zorlamalı, ya da

⁷ a.g.e, S.121.

⁸ a.y.

⁹ a.g.e, S.217.

¹⁰ a.g.e, S.263.

¹¹ a.y.

tam tersine belirgin bir şekilde tasvir etmeli ve önemsiz rolleri olan kişileri ortaya koymalı, onları ön plana getirmeli, diğerleri arasındaki farkı göstermelidir"⁴² Bu düşünceyle yazar, Jarry, Dhurmer, Gheridanisol gibi eserde ikinci derecede rolleri olan kişiler hakkında açık, belirgin, renkli bilgiler verir. Diğer kahramanları ise aralarındaki benzerliklerle tasvir eder: Olivier ile Edouard aynı boydadır, Bernard, Sarah'ın "Laura'yla benzerliği karşısında sarsılmıştır"⁴³ çünkü "aynı alın, aynı dudaklar..."⁴⁴ Bu bilgiler okuyucunun adı geçen kişileri kafasında canlandırması için yeterli değildir. Kural fantastik iki kahraman için de geçerlidir. Meleğin davranışı mizahçı açıklığıyla tasvir edilir, oysa şeytan ironik bakışa indirgenir.

1921 yılında A.Gide, *KALPAZANLAR*'m kişilerini, kendilerini vatana adayanlar, vatan severler ile anarşistler, bir başka deyişle toplum düzenini bozanlar olmak üzere iki gruba ayırır. Ayrıca *KALPAZANLAR*'da *Argonautes* ile *Avant-Garde* adında iki edebî grup milliyetçiler ile Strouvilhou etrafında toplanan anarşistlerden oluşan iki siyasî grup bulunur. Gruplar yergili ve aşağılayıcı ifadelerle tasvir edilirler. Kişiler buldukları gruplara göre değerlendirilirler.

Gide kişiyi bir başkasının karşıtı olarak gösterme veya kişiler arasında benzerlikler oluşturma yöntemlerine karşıdır. Uygulamasında ise, bir başkasının karşıtı olmayan, en azından bir ayrıntıda birbirleriyle tezat teşkil etmeyen tipler yoktur. *KALPAZAN*'larda iki romancı (Pasşavant-Edouard), iki büyükbaba (La Perouse-Rahip, Azai's) iki İngiliz (Lady Griffith-Miss Aberdeen) Afrika'ya gitmiş iki ağabey (Vincent Molinier, Alexandre Vedel) yer alır. Her grubun içinde benzerlikler veya farklılıklar gözlemlenir. Oscar Molinier'nin çocukları birbirlerine benzer, Comte de Passavant'ın çocukları ise çok farklıdır.

Gide'in kahramanları aynı model üzerinde çeşitlemeler sunmaktadırlar. Armand, Bernard ve Olivier aynı yaş grubunda olup öğrenme dönemindedirler ve deneyimsizdirler. Adı geçen kişiler başkaldırma eyleminin farklı üç şeklini temsil ederler. Molinier ailesinden Vincent, Olivier ve Georges zayıflığın üç ayrı tipini canlandırmakta; Pauline Molinier, Marguerite Profitendieu ve Melanie Vedel başarısız evliliğin, kadının boyun eğişinin farklı üç modelini sergilemektedirler. Vedel ailesinin kızları Rachel, Laura ve Sarah ise, anlatıcının kadının toplumdaki durumunu, topluma bakış açısını üç şekilde ele alması, değerlendirmesi için birer araçlardır.

⁴² A.Gide, *Journal des Faux-Monnayeurs* 1889-1938, P.62.

⁴³ A.Gide, *KALPAZANLAR*, S.298.

Öte yandan *KALPAZANLAR'da* farklı iki baba tipi canlandırılmaktadır. Eserde bulunan biyolojik babaların hemen hepsi yetersiz, zayıf, gülünç, bazen de Molinier baba gibi evin reisi göreviyle sembolik olarak yasayı temsil ederler. Kont Passavant ilgisiz bir babadır ve romanın ilk kısmında onun ölümü ve Robert de Passavant'ın babasının ölümü karşısındaki duyarsızlığı sergilenir. Boris'in babası da ölmüştür. Alberic Profitendieu törelerin, ahlakî kuralların tutsağıdır. Prosper Vedel ise, şiddet hareketlerinden yanadır. Evlilik dışı doğmuş olduğu için evni terkeden Bernard, babası ölen Boris veya bir destek arayan Olivier'nin herhangi bir serüvene atılmamaları için koruyucuya, manevî babaya ihtiyaçları vardır. Olivier bunu Edouard'da bulur. Bernard manevî bir varlığa bağlanmak ister, "melekle çarpışması onu olgunlaştırır"⁴⁵ yani aradığı manevî varlığı bulmuştur. Kendine güveni artan Bernard, Mösyö Profitendieu'ye yani yasal babasına dönmeye karar verir.

Eserde, Edouard'ın geçici olarak Bernard'ı himayesine aldığını, ona destek olduğunu görmekteyiz. Bununla beraber, Edouard'ın ideal baba tipini canlandırdığı söylenemez. Edouard, bazen Bernard ve Olivier gibi kendisine emanet edilen küçük Boris'e gereken ilgiyi göstermemiştir.

A. Gide "Kötü romancı kişilerini oluşturur, onları idare eder ve konuşur. Gerçek romancı ise onları dinler ve davranışlarına bakar, tanımadan önce konuşmalarını dinler, duyduğu şeylere göre onların kim olduklarını anlamaya çalışır"⁴⁶ demektedir. Yazarın bu yorumundan kahramanlarının temel öğesinin ses olduğu sonucuna varılabilir. Dış görünüşlerini çevresindeki kişilerden esinlediği halde, bilinç, düşünce olarak ortaya koyduğu kahramanların bütün özelliklere sahip olmalarına rağmen, yazar onları etten kemikten varlıklar olarak düşünmez. Esasen bunlar, insanın ruhsal ve ahlakî durumunu tanımlayan kelime ve düşünceler sistemidir.

Gide'in edebî kahramanı eserini yazarken gördüğü jestler, işittiği sesler bütünüdür. Başka bir deyişle, sözkonusu yazarın edebî sanatının kurucu ilkesi sözdür. *KALPAZANLAR'ın* kişileri özel, başkalarınınkine benzemeyen, sözlerdir. "Kendi varlıklarını tasvir eden iç konuşmalardır" Kişilerin yüzleri bilinmez ama sözleri tanınır, yani kişiler düşüncelerinin ifadesi olan sese indirgenmişlerdir.

Yazar, bir yüzü, bir karakteri değil, insan ruhunu ifade eden bir söylemi ortaya koymayı amaç edinir. Bu yüzden *KALPAZANLAR'da*

⁴⁵ A.Gide, *KALPAZANLAR*, S.353.

⁴⁶ A.Gide, *Journal des Faux-Monnayeurs 1889-1939*, Pp.83-84.

⁴⁷ Daniel MOUTOTE, *Reflexions sur Les Faux-Monnayeurs* Ed. Champion 1990, P.185.

konuşmayı seven kişiler yaratır ve bunlar çok sınırlı toplumsal bir evrende gelişirler: kültürlü burjuvazi, yazarlar, avukatlar, profesörler, vaizler ve psikanalist vb gibi...

"Bana göre, bilgi veren, sestən ziyade, dildir"⁴⁸ diyen A.Gide kişilerini diyaloglarda tanıtır, ses tonlarını yorumlar ve sözlerini analiz ederek karakter ortaya çıkarır. *KALPAZANLAR*'ın büyük bir bölümü diyaloglardan meydana gelmiştir. "Gide'in öykülerinde ve *sotie*'lerinde ve özellikle *KALPAZANLAR*'da diyalog biçiminin egemen olması onun bu yolu en doğal anlatım yöntemi olarak seçmiş olduğu kanısını vermektedir." Kişiler arasındaki bu konuşmalar fikir alışverişini sağladığı gibi çeşitli konular üzerinde görüşlerin ortaya atılması, incelenmesi için bir araç olur. Bunu örneklerle inceleyelim: eserin başkahramanlarından Edouard ile Passavant arasında geçen konuşmanın konusu değer yargılarının yerleştirilmesidir. *Argonautes* şöleninde karşılaşan adı geçen kişilerin konuşması birkaç kelimeyle noktalanmıştı. Daha sonra Edouard Olivier'nin eşyasına almak için Passavant'ın evine gider. "Bozgunlarını kabul etmemek için başına geleni kendi istediğini ileri süren"⁵⁰ Passavant, Olivier'yi elinden kaçırmıştı ama "kendisinin de Olivier'den bıktığına kendini inandırmakta güçlük çekmez" Edouard geliş sebebini söyler söylemez "Onunla ilgilenmek istiyorsunuz, öyle mi? Fazla rahatınızı kaçırmaz mı bu iş?... Olivier çok sevimli bir çocuktur, ama buradaki varlığı müthiş huzurumu kaçırmaya başlamıştı(...) Gitmesini istememin nedenlerinden biri de buydu(...) kamuoyuna kulak asmak alışkanlığında değilsem de hayır; Onun iyiliği için daha çok(...)"⁵² diyerek Edouard'ı üzer ve Edouard'ın mutluluğu üzerine hainliğinin zehirinden birkaç damla damlatma hazzından kendini alamaz"⁵³. Konuşma bir diyalog olmaktan çıkmış, rekabete dönüşmüştür.

Edouard içten davranmakta, Passavant ise değer yargılarını hiçe saymakta ve ikiyüzlülüğü, yapmacık hareketleriyle "kalpazan tipini" canlandırmaktadır.

Okuyucu, Bernard ile Olivier'nin konuşmalarına önce I.kısımın I.bölümünde Luxembourg bahçesinde tanık olmaktadır. Yalın bir dilin kullanıldığı diyalog içtendir. II.kısımda Bernard'ın Olivier'ye Saas-Fee'den, Olivier'nin Vizzavone'dan Bernard'a gönderdiği mektuplar bir çeşit discours

⁴⁸ A.Gide, *Journal des Faux-Monnayeurs 1889-1939*, P.56.

⁴⁹ Cengiz Ertem, *A.Gide'in Tiyatro Anlayışı üzerine birkaç söz*, Oluşum, Mayıs 1983.

⁵⁰ A.Gide, *KALPAZANLAR*, S.326.

⁵¹ a.y.

⁵² a.g.e, S.327.

⁵³ a.y.

⁵⁴ Daniel Moutote, *Reflexions sur les Faux-Monnayeurs*, P.1 14.

(söylem) olup ifade farklıdır. Bernard'm parlak ifadelerine karşılık Olivier'nin kin, nefret içeren sözleri gözlemlenir, Olivier gerçeği yalanlarla gizlemeye çalışmaktadır.

Tatilden dönen iki arkadaş Sorbonne'un avlusunda biraraya gelirler. Bernard sınavdan çıkmıştır, kendisini bekleyen Olivier'yi görünce "-Ne kadar da yakışıklı!"⁵⁵ diye bağırır, heyecanlıdır, ama sözlerinde alay sezilmektedir. Olivier Passavant ile birlikte gittiği Vizzavone'dan bir gün önce dönmüş, güzelce giyinmiş olarak sokağa çıkmıştır, belki de Bernard'ı görmekten çok ona güzel görünmek istemektedir."⁵⁶ Birlikte yemek yiyen Bernard ile Olivier sınav soruları üzerinde konuşurlar. La Fontaine'in bir dörtlüğü hakkında yorum yapan Olivier son cümlesini Passavant'dan almıştır. Passavant ise o cümleyi bir salonda dinlediği Paul Valery'den almıştı. Passavant'in, başkalarının düşüncelerini kendi düşünceleriymiş gibi gösterme alışkanlığı vardır. Bunu bilen Bernard şaşırır ve öfkeyle "Fransa işte bu düşüncelerle zehirleniyor"⁵⁷ diyerek Olivier'nin, Passavant'in yanında olmasını sert bir dille eleştirir.

Edouard ile Bernard arasında geçen konuşmalar mesafelidir. Edouard Olivier'yi sevmektedir. Bernard'ın Edouard ile birlikte Saas-Fee'ye gitmesine kızan Olivier Passavant'a yaklaşmışsa da Edouard'a karşı derin duygular beslemektedir. *Argonautes* şöleninde Edouard'ın "Bundan böyle bu çevrede mi yaşayacaksınız"⁵⁸ diye sorması üzerine Olivier Bernard'ı, Edouard'ı da gözlerinden düşmeye katlanamayacak kadar çok sevdiğini anlar "Kontun bütün iyilikleri karşısında duyduğu minnet kine"⁵⁹ dönüşerek utanır. Dhurmer'nin "Molinier'ye bakın kan gibi ödle"⁶⁰ diye haykırması Olivier'nin sabrını taşıtır, kavga eder ve sonunda Edouard, kolundan tutarak "Gel de yüzünü yıka. Delilere benziyorsun"⁶¹ diyerek ona yaklaşır. Olivier Edouard'a sarılıp ağlar ve "Götür beni"⁶² şeklindeki ifadesiyle Edouard ile birlikte yaşamaya karar verdiğini açıklamış olur.

Öte yandan *KALP ATANLAR'm* diğer kişileri arasında çok sayıda diyalog olduğu anlaşılmaktadır. I.kısımın ilk sayfalarında Dhurmer ile gençlerin Luxembourg Bahçesinde, bir kitap hakkındaki yorumları, edebiyatla, güncel konularla ilgili konuşmaları ve II.kısımda Saas-Fee'de

⁵⁵ A.Gide, *KALPAZANLAR*, S.263.

⁵⁶ a.y.

⁵⁷ a.g.e, S.265.

⁵⁸ a.g.e, S.301.

⁵⁹ a.y.

⁶⁰ a.g.e, S.303.

⁶¹ a.g.e, S.304.

Bronja ile Boris arasında geçen sadece ikisinin anlayabileceği konuşmalar yer almaktadır.

Romanın ilk kısmında yargıç Profitendieu ile meslektaşı Molinier'nin arasında geçen konuşmada ise durum analizi, sorunu iki yönüyle ele alma, tartışma söz konusudur, çünkü soruna bakış açıları aynı değildir "Evi gözaltında bulundurun (...) Ama dikkat edin, bu soruşturmayı azıcık daha ileri götürdünüz mü ipin ucunu kaçırmırsınız diyeceğim, bu iş sizi düşündüğünüzden de ötelere götürebilir demek istiyorum"⁶³ diyen Molinier'ye Profitendieu "Bu kaygıların adaletle hiçbir ilgisi yok"⁶⁴ diye cevap verir.

Edouard ile Mösyö Profitendieu'nun önce Georges daha sonra Bernard hakkında konuşmalarının durum analizi olduğu söylenebilir.

KALPAZANLAR adlı romanda, diyalog eksikliğinin veya diyalog kopukluğunun kişileri felakete sürükleyebileceği gösterilmektedir. Gheridanisol Boris'ten nefret etmektedir: "Ezgili sesi, inceliği, kız gibi görünüşü, herşeyi sınırlendiriyor onu"⁶⁵ Boris'i toplumdan dışlamak için Güçlü Kişiler Birliğini kurmuşlardı. kendini çok yalnız hisseden söz konusu kişi, Gotran de Passavant ile dost olmak ister ama, Gotran'ı "hiçbir şey çalışmasından ayıramaz"⁶⁶. Phiphi Adamanti Boris'e bağlanmak istese de Gheridanisol'un etkisinde kaldığı için bunu göze alamaz ve bu diyalog kopukluğu da Boris'in trajik sonunu hazırlamış olur, çünkü kendisine destek olacak, sevecek, koruyacak hiç kimsenin olmadığını zanneder, ölmekten başka çaresi kalmadığını düşünür ve "Şakağına götürür tabancayı"

Başkalarıyla konuşma, sorunları ele alma, ortaya koyma yollarından biridir. İç-konuşma ise gerçeğin iç yüzünü dikkatle incelemek, araştırmak yani onu tasarlamak ve yeniden değerlendirmektir. Roman iç konuşmayla başlar. "Anlamı ne bu harfin bir *V*, ama *N* de olabilir pekâlâ... Anneme sormak yakışık alır mı?"⁶⁸ gibi kendi kendine sorular soran Bernard, önce mektubun kimden geldiğini öğrenmek isterse de daha sonra "Her araştırma bir yük yükler omuzumuza. Biz yalnız kurtuluş yanına bakalım işin derinlerine inmeyelim"⁶⁹ diyerek evini terketmeye karar verir.

⁶³ A.Gide, *KALPAZANLAR*, S.17.

⁶⁴ a.y.

⁶⁵ a.g.e, S.382.

⁶⁶ a.y.

⁶⁷ a.g.e, S.392.

⁶⁸ a.g.e, S.9.

⁶⁹ a.g.e, S.10.

Edouard'ın günlüğü romanın en uzun iç konuşmasıdır. Söz konusu günlük özellikle Edouard'ın yazmayı tasarladığı romanıyla ilgili notları içerir ve ayrıca A.Gide'in romanındaki olayları sunma rolünü de üstlenir. Günlükte her şey yeni bir bakış açısıyla düşünülüp ele alınmıştır. Edouard romanın en bilinçli kişisidir. İç konuşma bazen renkli imajlarla dolu bir şekil alabilir. Bernard ile meleğin çarpışması ve aralarındaki konuşmalar buna örnek olarak gösterilebilir : *"Tatlı bir ses, hesaplarını yapmanın zamanı geldi, diye mırıldandı. Bernard başına çevirdi. Melek gene yanındaydı. Akıl ver, bana yol göster, dedi Bernard (...)işte başbaşayız, dedi Bernard meleğe ve bütün gece, şafağa kadar çarpıştılar"*⁷⁰

Örnekte sözü edilen konuşma ve melekle çarpışma eylemi bir hayal ürünüdür. Zaten, Bernard ile aynı odayı paylaşan Boris, Bernard'ın o anda yalnız olduğuna ve belirsiz bir biçimde çırpındığına tanıktır. Bununla beraber, melekle çarpışmanın Bernard'ı olgunlaştırdığı ve onun yeni bir başlangıç yapmasını sağladığı gözlenmekte, bu da bizi belirtilen eylemin bir çeşit vicdan muhasebesi yapma şekli olduğu sonucuna götürmektedir.

Yaşlı La Perouse'un gizemli iç konuşması vardır. Yatağının yanındaki duvarda gürültü yapan bir şey olduğunu söylemekte ve kendisinin şeytanın oyuncağı olduğunu sanmaktadır. Gizemli konuşma bir tehlike işaretidir. "Bir kemirme diyeceği gelir insanın işitmemek için herşeyi denedim" diyen La Perouse fobilerin ve hayallerin etkisi altındadır. Bu durum, hayal ile gerçeği birbirinden ayıramayan La Perouse'un delirmek üzere olduğunun göstergesidir.

Özetle kişiler arasındaki konuşmalar ve iç-konuşmalar *KALPAZANLAR*'düşüncelerin canlı makinası yapar"⁷² diyaloglar eserin en önemli bölümleridir. Diyaloglarda söz konusu olan iki zıt bakış açısının tartışılması değildir. Ayrıca, diyalogların bir davayı kazandırmak amacıyla görüşme yapma, tartışma, kanıt gösterme aracı olmadığı da söylenebilir.

Diyaloglar, yüzyılımızda, eleştirel düşüncenin en zengin romanlarından biri olan *KALPAZANLAR*'ı, düşündüren, akıcı ve büyüleyen bir roman haline getirir.

⁷⁰ A.Gide, *KALPAZANLAR*, S.350-351.

⁷¹ a.g.e, S.360.

⁷² Daniel Moutote, *Reflexions sur les Faux-Monnayeurs*, P.120.

KAYNAKÇA

- 1) BOROS AZZI, Marie-Denise, *Le Problematiaue de Vecriture dans Les Faux-Monnayeurs*, LETTRES Modernes; 1990.
- 2) CHARTIER PIERRE, *Les Faux-Monnayeurs d'Andre Gide*, Gallimard 1991
- 3) ERTEM Cengiz, "KALPAZANLAR ve Gerçek Kavramı", *KARŞI EDEBİYAT*, Sayı 4, 1986
- 4) ERTEM Cengiz, "A.Gide'in Tiyatro Anlayışı üzerine birkaç söz", *OLUŞUM*, Mayıs 1983
- 5) GİDE, Andre, *Les Faux-Monnayeurs*, Gallimard 1997
- 6) GİDE, Andre, *KALPAZANLAR*, Çev.Tahsin YÜCEL, Can Yayınları 1989
- 7) GİDE, Andre, *Journal des Faux-Monnayeurs 1889-1939*, Gallimard, "Pleiade" 1951
- 8) GOULET, Alain, *Les Faux-Monnayeurs, Mode d'Emploi* CDU-SEDES, 1991
- 9) GOULET, Alain, "*Jeux de Miroir Paludeens: l'inversion generalisee*", BAAG, No 77, Vo.XVI, Janv.1988
- 10) MOUTOTE Daniel, *Reflexions sur Les Faux-Monnayeurs*, Champion, 1990
- 11) RADVIOND, Michel, *La Crise du Roman, des Lendemain du Naturalisme aux annees 20*, Jose Corti, 1967
- 12) SARRAUTE, Nathalie, *Portrait d'un Inconnu*, Preface de J.-Paul Sartre, Gallimard 1956
- 13) YÜCEL Tahsin, "A.Gide ve KALPAZANLAR", *A.Gide, KALPAZANLAR*, Çev.Tahsin Yücel, Can Yayınları, 1989.